

OCHRANNÁ PÁSMA VODNÍCH ZDROJŮ – TEORIE A SKUTEČNOST

RNDr. Ladislav Bíža, lbiza@seznam.cz

I. Úvod

Ochrana vodních zdrojů se v českém právu objevuje v zákoně č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství, a to v § 14 ve 3 odstavcích; v 1. odst. Je uvedeno: „K ochraně vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti vodních zdrojů vodohospodářský orgán stanoví podle potřeby po provedeném řízení ochranná území“. Dikci úlohy státní správy převzaly všechny následné zákonné normy a zákon č. 254/2001 Sb., vodní zákon v platném znění charakterizuje činnosti vodoprávních úřadů pro stanovení ochranných pásem vodních zdrojů v § 30 celkem ve 13 odstavcích. V platnosti je stále vyhláška č. 137/99 Sb., která stanoví v první části (§ 1-6) zásady pro stanovení a změny ochranných pásem vodních zdrojů. Ačkoliv tento předpis naplní v příštím roce dvacetileté výročí bez změny a novelizace, něco to signalizuje. Praxi buď vyhovuje anebo není využíván, s jeho aplikací nejsou zkušenosti a neplynou náměty na jeho aktualizaci. Ano, neobsahuje podrobný návod na stanovení rozsahu ochranných pásem (dále jen OP) ani formy hospodaření na pozemcích obklopující jímací území, poskytuje dostatek však volnosti pro seriózní návrhy OP, které musí být výsledkem spolupráce hydrogeologa, vodohospodáře a zemědělce a vodoprávních úřadů, návrh OP musí vycházet ze znalostí místních podmínek.

Aktualizace ochranných pásem vodních zdrojů, (dále jen OP VZ), se ve vodárenství prakticky neprovádí, situaci lze označit za jakýsi status quo a vodárenské společnosti a vodoprávní úřady vědí dobře proč. Řada OP byla vyhlášena v době, kdy se jejich projednání nezúčastnili majitelé pozemků, dnes na nich většinou nehospodaří a obhospodařují je nájemci. Je otázkou, jak dalece jsou informováni o podmínkách využití pozemků v OP, zda je požadována finanční újma v případě dodržování podmínek. V rozhodnutích vodoprávního úřadu (vodohospodářského orgánu) k odběru podzemních vod chybí požadavky na sledování hladiny vody v čerpaných objektech, vyhloubení a sledování hladiny v pozorovacích vrtech. Vliv zemědělského využívání pozemků v OP, případně jejich okolí, není sledován ani na změnách kvality surové vody. Aktualizace OP VZ není vyžadována.

II. Zjištění

Pokud chceme, aby OP VZ plnila svoji funkci, tj. ochranu jakosti a množství podzemních vod, samozřejmě ve spojení s dalšími ochrannými prvky, považuji za nutné poznat praxi vodoprávních úřadů a vodárenských společností. A to nikoliv formou „...jak to, že neplníte ustanovení vodního zákona, proč nemáte vyhloubeny pozorovací vrty a nekontrolujete v nich jakost vody, pohyb hladiny podzemní vody, proč neměříte čerpané množství vody z každého jímacího objektu samostatně, atd., atd.,...“. Formou otevřené, odborné diskuse a konzultace, za kterou kolegyním a kolegům velmi děkuji, jsem získal informace, které si dovoluji shrnout a předložit v předloženém příspěvku. *Kurzivou uvádím komentáře, otázky.*

1. Agenda návrhů a stanovení ochranných pásem vodních zdrojů se prakticky zastavila. Návrhy na nová OP a jejich revizi odběratelé podzemních vod nepředkládají. Obsah textu OP vychází dosti často z již neplatné hygienické směrnice Ministerstva zdravotnictví č. 51/1979. Při povolování odběrů pro vodárenské využití je často stanoveno pouze I. OP, které má minimální plochu a jeho cílem je zamezit přístupu ke zdroji a ochránit technické zařízení – čerpadlo a elektrické zařízení. Druhá OP je snaha zmenšovat.

OP určitě neplní ochranu kvality a množství vody. Jsou sledovány objektivně dopady tohoto stavu?

2. V jednom případě obec předložila návrh na stanovení I. a II. OP na 5 vrtaných studní a 1 šachtovou studni. Plocha OP zahrnovala 59 pozemků, které vlastní 24 majitelů. Vodoprávní úřad požádal o vypořádání majetkových poměrů, vč. újmy po úpravě hospodaření se souhlasnými stanovisky. Obec doklady nepředložila a úřad řízení o stanovení OP zastavil. Toto se odehrálo v roce 2014.

Kontrola funkce OP neprobíhá, kvalita vody asi odpovídá požadavkům vyhlášky, je OP potřeba?

3. Žádosti o změnu OP se vyskytují, jsou však iniciovány aktivitami v jejich okolí (stavby, silnice, golfové hřiště atp.), obecně změny ve využití území a cílem je úprava, zmenšení OP.

Zdá se, že obce, vodárenské společnosti a samozřejmě vodoprávní úřady, podceňují tvorbu, pohyb, akumulaci a čerpání podzemních vod ve své jednotě. Je otázkou, zda standardní analýzy pro pitné vody a „výzkum“ přináší dostatečné informace o užitečnosti OP, jejich vlivu na kvalitu a množství čerpané vody a zda dokáží přinést pro změnu argumenty stejné síly jako jsou ekonomické.

4. Vynětí pozemků ze ZPF v OP je desetinásobkem běžné ceny. Pro stanovení újmy za omezené hospodaření ve II. OP byly dříve pokyny, nyní je snahou vodárenských společností rozsah pásem minimalizovat a újmu neplatit, resp. pokud to pásmo není oploceno, způsob hospodaření v něm nikdo nekontroluje. Jednodušší je situace, pokud jsou jímací objekty na loukách nebo v lese.

Je dostatek nezpochybnitelných poznatků, jak zemědělská činnost ovlivňuje kvalitu a množství vody v jímacích územích, a to v závislosti na typech půd a kolektorů?

5. Při nových metodikách je nutné vzít v úvahu vybavenost motorových vozidel, vč. nákladních vozů převážejících pohonné hmoty a závadné látky, a ne tyto vozy posílat na objízdky po silnicích 2. a 3. třídy, na kterých je možnost havárie podstatně větší, než když projedou v blízkosti OP po kvalitní silnici s minimálním rizikem havárie.
6. Starší zkušení pracovníci na MěÚ uvádějí, že definitivní metodika by měla svým rozsahem být podobná hygienické směrnici Ministerstva zdravotnictví č. 51/1979. Jednoznačné formulace, vč. specifikace podkladů, které má vodoprávní úřad vyžadovat.

To je samozřejmě možné pouze tehdy, pokud se do podrobné metodiky, která je podkladem pro onu jednoduchou, promítnou znalosti vodárenských společností, výzkumných úkolů, znalostí pohybu vody půdními profily v jejich rozmanitosti atd., včetně návrhů na sledování účinků územní ochrany vodních zdrojů s možnostmi jejich změn.

7. Jsou případy, kdy ani I. OP nejsou vyňata ze ZPF, nejsou zanesena do katastru, ve kterém je uvedeno „orná půda“, pozemky jsou v okolí intenzivně obhospodařovány. Při digitalizaci katastrálních map dochází k posunu hranic OP, v jednom konkrétním případě až o 50 m do sousedního katastru.
8. Rozsah OP by pravděpodobně vyhovoval, pokud by v nich byla opatření dodržována.

Pro toto tvrzení nejsou dostatečné měřené podklady.

9. Některá OP jsou stanovena a vyhlášena ve smyslu směrnice MZd č. 51/1979. Jejich odborně zdůvodnitelná aktualizace (změna) bude znamenat náročná jednání s majiteli pozemků,

nájemci a požadavky na úhradu újmy za snížení výnosů z hospodaření, která se promítne do ceny vody.

To jsou hlavní důvody, proč není zájem na aktualizaci. Dosud finanční újma není vždy hrazena.

10. Kontrola hospodaření není prováděna, nájemci pozemků pravděpodobně ani netuší, že jsou vyhlášena omezující opatření, vč. používání hnojiv a ochranných prostředků.

Pokud bude do změny OP zahrnuta úprava (omezení) hospodaření, je nutno navrhnout pravidelnou kontrolu, a to nejen administrativní formou kontroly knih hnojení a ochranných prostředků, ale fyzickou kontrolou při aplikaci. Také bude nutné sledovat kvalitu čerpané vody se zaměřením na používané ochranné látky.

Kam se promítnou náklady na tyto činnosti?

11. Hladiny podzemních vod ve využívaných vrtech se nesledují, je sledováno odebrané množství. Jsou ale i výjimky, hladiny se pravidelně měří, a to jak manuálně, tak i elektronicky s přímým přenosem do dispečinku. Hydrogeolog s těmito údaji pracuje.

Sledování pozorovacích vrtů není v rozhodnutích vodoprávních úřadů (okresních vodohospodářských orgánů) zahrnuto, pozorovací objekty ani ostatně neexistují. Do privatizace byly zahrnuty pouze exploatační vrty.

12. Vodárenské společnosti, a i vodoprávní úřady, se obávají následků, které by nastaly po vynucené změně ochranných pásem, a to zejména otevřením otázky majetkoprávních vztahů s majiteli a nájemci pozemků, které by v důsledku vedly ke zvýšení ceny vody.

Změny by musely být podpořeny v právních normách s akcentem na veřejný zájem zásobování pitnou vodou.

III. Závěr

Závěrem podotýkám, že přístup vodoprávních úřadů a vodárenských společností chápu. Pokud budou ekonomické zájmy majitelů pozemků a jejich nájemců převažovat nad veřejným zájmem zásobovat obyvatele kvalitní pitnou vodou a preventivním zajištěním území tvorby podzemních vod, nelze očekávat jiný přístup k ochraně podzemních vod. Teprve racionálně a odborně zdůvodněný rozsah navržených ochranných pásem na základě objektivně měřených a podložených dat, bude základní podmínkou pro pozitivní posun v této oblasti. V polovině devadesátých let minulého století jsem se setkal v Bavorsku s názorem, že zemědělec, který hospodaří na pozemcích kolem zdroje podzemní vody, si váží toho, že z této lokality je obec zásobována podzemní pitnou vodou a nedovolil by si tento zdroj znečistit. Věřím, že i u nás, v době „suché“ periody, se tento přístup založený na morálce uplatní.